

## บทปริทัศน์หนังสือ

อวยพร เชื้อนแก้ว. *ปาฐกถามูลนิธิโกมลคีมทองประจำปี 2551 ครั้งที่ 34: “วิถีทางจิตวิญญาณสู่การทำงานเพื่อผู้หญิงและชนกลุ่มน้อย”*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2552.

อริสา สุมามัลย์

Arisa Sumamal

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Faculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University

พุทธศาสนานั้นโดยทั่วไปมักถูกมองเป็นเรื่องการพัฒนาความสงบเย็นภายในบุคคล และถูกแยกออกจากประเด็นโครงสร้างสังคม ความไม่เท่าเทียม และความรุนแรง แต่หนังสือเล่มนี้ซึ่งร้อยเรียงขึ้นจากเนื้อหาในงานปาฐกถามูลนิธิโกมลคีมทอง ประจำปี 2551 ในหัวข้อ “วิถีทางจิตวิญญาณสู่การทำงานเพื่อผู้หญิงและชนกลุ่มน้อย” และมีปาฐกคือคุณอวยพร เชื้อนแก้ว จะแสดงให้เห็นว่ากระบวนการทำงานเพื่อฟื้นฟูเยียวยาผู้ทุกข์ยาก ให้ลุกขึ้นมาเห็นศักยภาพของตนเองและทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย โดยใช้ทั้งมิติทางจิตวิญญาณ ปัจจัยทางโครงสร้างสังคม และประเด็นเรื่องของเพศภาวะ (gender) มาผสมผสานเชื่อมโยงกันนั้นเป็นไปได้ และเป็นแง่มุมที่ส่งเสริมกันและกันอย่างยิ่ง บทปริทัศน์หนังสือนี้จะขอล่าสรุปถึงแนวคิดและกระบวนการฝึกอบรมที่คุณอวยพร เชื้อนแก้วใช้สร้างการเรียนรู้กับกลุ่มผู้หญิง ชนกลุ่มน้อย และนักกิจกรรมสังคม รวมทั้งมุมมองของผู้ปริทัศน์หนังสือต่อประโยชน์ที่จะได้รับจากการอ่าน

ก่อนอื่นขอล่าถึงการงานของคุณอวยพร เชื้อนแก้วสักเล็กน้อย เธอเป็นนักฝึกอบรมหญิงแถวหน้าของไทยและนานาชาติ ผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์อบรมโครงการผู้หญิงเพื่อสันติภาพและความยุติธรรม จ.เชียงใหม่ ซึ่งได้ทำงานเสริมสร้างศักยภาพของผู้หญิงและคนชายขอบมาตลอดกว่า 20 ปี อาทิเช่น กลุ่มผู้หญิงที่เผชิญกับความรุนแรงในครอบครัว แม่ชีที่ถูกกดขี่จากโครงสร้างทางศาสนา ผู้หญิงที่ถูกข่มขืน ผู้หญิงติดเชื่อเฮโรอีนจากสามี ผู้หญิงในอาชีพขายบริการ ผู้หญิงรักผู้หญิงที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม และกลุ่มชาติพันธุ์ ฯลฯ เพื่อให้ผู้คนที่เคยรู้สึกไร้ทางออกได้กลับมาตระหนักถึงอำนาจภายในของตน ซึ่งหมายถึงศักยภาพจากภายในที่บุคคลหรือกลุ่มมีอยู่ หรือหากไม่มีก็สามารถฝึกฝนพัฒนาขึ้นมาได้ ตัวอย่างเช่น สติ ความสงบ ความมั่นคงภายใน ความมุ่งมั่น การไม่สยบยอมต่อสิ่งที่ไม่ชอบธรรม ความกล้าหาญ การปล่อยวาง ความเมตตา ความกรุณา ความคิดสร้างสรรค์ ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ ความหวัง คุณธรรม ปัญญา ความมั่นใจ การให้อภัย ความอดทนอดกลั้น และความรัก เป็นต้น ศักยภาพเหล่านี้บางครั้งเรียกว่าเป็น “ภาวะทางจิตวิญญาณ” ซึ่งทำให้ผู้ที่เข้าถึงแหล่งอำนาจน้อยสามารถเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องเผชิญกับความกลัว ความสิ้นหวัง ความรุนแรง และความไม่ยุติธรรม และสามารถตอบโต้สถานการณ์เหล่านั้นโดยสันติวิธี

วิธีการที่สร้างอำนาจภายในที่ศูนย์อบรมโครงการผู้หญิงเพื่อสันติภาพและความยุติธรรมจะไม่เน้นเรื่องการเทศนาหรือการบรรยาย แต่อาศัยการกระตุ้นให้ทุกคนเกิดความตื่นรู้ เริ่มต้นจากการตระหนักว่า

ความทุกข์ของตนมีสาเหตุมาจากอะไร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลมาจากโครงสร้างและระบบต่าง ๆ ในสังคมที่เอื้อให้เกิดความรุนแรง เช่น การสอนพุทธศาสนาแบบผิด ๆ ในเรื่องกรรม ที่ผู้หญิงมักจะถูกบอกว่าความไม่ยุติธรรมหรือความรุนแรงที่ต้องเจอ เช่น มีสามีทำร้าย นอกใจ ดิดเล้าหรือการพนัน ฯลฯ เป็นเพราะเวรกรรมจากชาติที่แล้วที่ต้องมาชดใช้ และคำสอนเรื่องการทดแทนบุญคุณพ่อแม่ ที่เป็นเหตุผลให้ลูกผู้หญิงต้องจากบ้าน เข้ามาทำงานในเมือง เผชิญการลวนลามจากนายจ้าง หลายคนต้องจำยอมเข้าสู่อาชีพขายบริการทางเพศ ในขณะที่ลูกผู้ชายบวชไม่กี่วันก็ได้ชื่อว่าทดแทนบุญคุณแล้ว วัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ ที่บีบคั้นผู้หญิงให้เป็นผู้ตาม มักประณามว่าผู้หญิงเป็นฝ่ายผิด และปิดช่องทางที่เขายืนยันได้อย่างสง่าผ่าเผย เช่นในกรณีผู้หญิงท้องก่อนแต่ง ทำแท้ง ทั้งลูกที่เพิ่งคลอดไว้ที่โรงพยาบาล หรือในกรณีที่มีความรุนแรงในครอบครัว สังคมมักจะมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัวมากกว่าที่จะรับรู้ถึงความทุกข์ของผู้หญิง และเข้ามาช่วยเหลือ วัฒนธรรมชายเป็นใหญ่นี้ยังครอบคลุมระบบการศึกษา ที่ตอกย้ำวัฒนธรรมความเป็นเพศและการใช้อำนาจ ระบบกฎหมายและตำรวจ ที่ไม่ปกป้องสิทธิผู้หญิงหรือไม่เอาโทษผู้กระทำผิดทางเพศ สื่อมวลชนที่ใช้ร่างกายผู้หญิงในการโฆษณา ภาพผู้หญิงในแง่ของการเป็นผู้ตามหรือยอมรับการทำร้ายทางเพศจนเป็นปกติ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่จ่ายค่าจ้างและการเลื่อนตำแหน่งงานที่ไม่เท่าเทียมระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย ตลอดจนวิถีชีวิตแบบบริโภคนิยมของสังคม

ด้วยเหตุนี้ การอบรมจึงจำเป็นต้องให้ผู้เข้าร่วมกลับมาทำความเข้าใจวัฒนธรรมของตนเองและเข้าใจพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ด้วยวิธีการเหล่านี้ 1) การใช้ปัญญาจากความเข้าใจทางความคิดเกี่ยวกับโครงสร้างสังคมและสตรีนิยม (การฟังประสบการณ์และปัญญาของกลุ่มชายขอบ) และการใช้อริยสัจ 4 ในการอธิบายความรุนแรงที่ต้องเจอ แยกแยะระหว่างความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติและทุกข์ที่เกิดจากการกดขี่ เพราะบ่อยครั้งที่ผู้หญิงเข้าใจว่าความอยุติธรรมเป็นเรื่องธรรมชาติไปแล้ว พวกเธอจึงต้องได้เรียนรู้ความหมายของกรรมที่ถูกต้อง และมีวิธีการออกจากทุกข์ 2) การภาวนา เพื่อฝึกสมาธิและแผ่เมตตา เพื่อให้มีสติไว้ใช้ในยามเผชิญปัญหา การภาวนาไม่จำกัดรูปแบบเพียงการนั่งสมาธิ แต่รวมถึงการฝึกสติในชีวิตประจำวัน อย่างเช่น การล้างจาน ทำงานบ้าน ในระหว่างการฟังกันและกัน ซึ่งในการอบรมจะไม่ใช้คำพุทธ แต่สื่อสารเรื่องการอยู่กับลมหายใจ อยู่กับตัวเอง เพื่อให้สื่อสารกับผู้เข้าร่วมจากทุกศาสนา 3) การฝึกความเมตตากรุณา ที่จะเข้าใจว่าผู้กระทำก็เป็นเหยื่อของโครงสร้างสังคมแบบนี้ด้วยเหมือนกัน เป็นการเข้าใจและเห็นใจกัน ซึ่งเป็นคำที่เข้ากับพื้นฐานชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านมากกว่าที่จะพูดกันเรื่องสิทธิ ความเมตตายังรวมถึงการไม่เบียดเบียนตนเอง เมตตาต่อตนเองและผู้อื่นไปพร้อม ๆ กัน เมตตาผู้ที่เคยกระทำกรรมรุนแรง และปรารถนาให้ดวงจิตของเขาได้เรียนรู้ธรรม สรุปได้ว่า “สตรีนิยมทำให้ได้หัวคือปัญญา แต่พุทธศาสนาทำให้ได้หัวใจหรือเมตตา”<sup>1</sup> ซึ่งหัวจะเปลี่ยนได้ ต้องใช้เมตตาเพื่อจะเปลี่ยนผ่านปัญญาของเราให้สามารถเข้าถึงความเป็นมนุษย์ของคนคนหนึ่ง

โดยสรุป การทำงานของคุณอวยพร เชื้อนแก้วอยู่บน 3 ฐาน ได้แก่ ฐานการพัฒนาจิตวิญญาณ ฐานแนวคิดสตรีนิยม และฐานแนวคิดสันติวิธี เพื่อนำไปสู่สันติภาพและความยุติธรรม นอกจากนี้ ในหนังสือ

<sup>1</sup> อวยพร เชื้อนแก้ว, ปาฐกถามูลนิธิโกมลคีมทอง ประจำปี 2551 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2552), น.79

เล่มนี้ยังมีบทสนทนาการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในหัวข้อ “ก้าวข้ามพรมแดนของการแบ่งแยก” ระหว่างคุณทิวา ณ นคร ผู้อำนวยการบ้านกาญจนาภิเษกกับอาจารย์ประมวล เพ็งจันทร์ ซึ่งคุณทิวาได้เล่าถึงประสบการณ์การทำงานกับเด็กที่สังคมตราหน้าว่าเป็นอาชญากร แต่เธอได้ก้าวข้ามการแบ่งแยกเข้าไปทำงานกับเมล็ดพันธุ์แห่งความดีในใจเด็ก ๆ ส่วนอาจารย์ประมวลก็ได้กล่าวถึงภาพรวมของสังคมที่ใช้ศีลธรรมมาเป็นข้ออ้างในการแบ่งแยกคนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนปิดกั้นความเมตตาในหัวใจตัวเอง

ในมุมมองของผู้ปรัศน์หนังสือ เห็นว่าหนังสือเล่มนี้เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ต้องการทำความเข้าใจพุทธศาสนา ทั้งในแง่ผลกระทบจากคำสอนแบบผิด ๆ ที่ฝังรากลึกในสังคม เช่น เรื่องกรรม หรือความกตัญญู อันสร้างสภาพจำยอมของผู้หญิง และในด้านคำสอนที่สร้างปัญญาให้คนมองเห็นและเข้าใจปัญหาจนออกจากทุกข์และมีพลังทำงานรับใช้ผู้อื่นได้ สำหรับผู้ที่มิพบทาทในการส่งทอดคำสอนทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นครู อาจารย์ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ พระสงฆ์ ฯลฯ จะได้รับความเชื่อมั่นและเห็นแนวทางการสร้างการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าของพิธีกรรมพิธีการ จนเข้าถึงแก่นธรรมและการฝึกภาวนา อันสร้างการเปลี่ยนแปลงภายในและเกิดประโยชน์ต่อชีวิตของผู้เรียน สำหรับนักกิจกรรมทางสังคมจะได้รับมุมมองเกี่ยวกับความสำคัญของมิติการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ทั้งของผู้ประสบปัญหาที่ต้องการความช่วยเหลือและผู้ปฏิบัติงานเอง ที่จะช่วยเสริมให้แนวทางการขับเคลื่อนประเด็นงานของตนเองมีพลังมากขึ้น สุดท้ายนี้ ผู้ปรัศน์หนังสือมีความประทับใจต่อคำพูดของคุณอวยพร เชื้อนกแก้ว ที่การปฏิบัติธรรมไม่แยกออกจากชีวิตทางโลกและการทำงาน ดังนี้

“ทุกครั้งที่พรเจอความทุกข์ พรไม่เคยหนี...ความทุกข์ไม่ว่าจะมาในรูปแบบไหน ให้รู้ว่าเป็นก้าวหนึ่งที่จะทำให้เราเข้าใจโลกนิพพาน เข้าใจการตรัสรู้ การมองความทุกข์แบบนี้จะทำให้เราเข้มแข็งและไม่กลัว และทุกวันที่เผชิญความทุกข์ก็จะเผชิญด้วยการโอบรับที่มั่นคง มีสติ เพราะเรารู้ว่ามันมีความหมายที่ลึกกว่านั้น ไม่ได้มีความหมายเพียงให้เราแก้ไขปัญหาก็แต่มีความหมายถึงการเดินทางเพื่อตรัสรู้ธรรม ความทุกข์ที่เข้ามามันมาด้วยเหตุผลนี้”<sup>2</sup>

ผู้ปรัศน์หนังสือเชื่อว่าหนังสือเล่มนี้มีคุณค่าน่าอ่าน อันเนื่องมาจากถ้อยคำที่กลั่นกรองจากประสบการณ์ชีวิตและการทำงานของผู้อหญิงหัวใจแกร่งและอ่อนโยนมากที่สุดคนหนึ่ง ผู้พร้อมเผชิญความทุกข์ร่วมไปกับผู้ทุกข์ยาก และมีพื้นที่ในใจที่จะยอมรับพวกเขาอย่างไร้เงื่อนไข

<sup>2</sup> อวยพร เชื้อนกแก้ว, ปาฐกถามูลนิธิโกมลคีมทอง ประจำปี 2551, 108.